

ЕТНОГЕОГРАФІЯ

УДК 323.11: 911. 3 (477) “20”

DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2021.03.063>**В.К. Борисенко, Т.Г. Рендюк**

Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського Національної академії наук України, Київ

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗМІЩЕННЯ ЕТНІЧНИХ СПІЛЬНОТ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

Висвітлено питання щодо розселення у географічному просторі України представників національних меншин та головних етнічних груп, які складають певну частину населення держави, аспекти, пов'язані з етнічною географією та сучасною етнодемографічною ситуацією в країні, визначаються категорії іноетнічних вкраплень на теренах Української держави, порушуються питання про дефініції при виявленні етнічної карти, розкриваються на об'єктивній основі процеси інтеграції етнічних спільнот в українське громадянське суспільство. Наголошено на важливості питання щодо розвитку регіональної специфіки культури та збереження просторової ідентифікації. Акцентована увага на взаємозв'язок між історією відповідних етнічних груп та їх сучасним географічним розміщенням на території України, а також на дискусійні питання щодо взаємин між різними етнічними спільнотами і пошуки шляхів для миру й злагоди у міжетнічних відносинах. Розкривається політична спекуляція навколо етнічного складу населення України, його географічного розташування на карті держави, небезпека штучних конфліктів між толерантними між собою етнічними спільнотами, яка підігрівається політичними партіями, у тому числі з врахуванням географічного чинника.

Ключові слова: українці; географічне розміщення; етнічна географія; терени України; громадянське суспільство; інтеграція; самобутність; національні меншини; етнічні групи.

Valentyna Borysenko, Teofil Rendiuk

Institute of Art Studies, Folklore Studies and Ethnology named after M. Rylsky of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

GEOGRAPHICAL LOCATION OF ETHNIC COMMUNITIES IN UKRAINE AT THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY

The issues of resettlement of representatives of national minorities and main ethnic groups that make up a certain part of the population of the state, aspects related to ethnic geography and the current ethno-demographic situation in the country are covered, categories of foreign ethnic inclusions in the Ukrainian state are determined, definitions in clarifying the ethnic map, the processes of integration of ethnic communities into Ukrainian civil society are revealed on an objective basis. Beginning from the XVIII-th century, the geographical areas of modern Ukraine began to be intensively inhabited by other peoples, especially the South and Southeast of our state, as a result of which these regions as well as the borders of the country were ethnically heterogeneous. Historical information on the emergence of different ethnic communities is given, the dynamics of the number and modern settlement of ethnic groups in Ukraine are shown. Attention is drawn to the relationship between the history of the respective ethnic groups and their current geographical location in Ukraine, as well as to debates on the relationship between different ethnic communities and the search for ways to peace and harmony in interethnic relations. The importance of the issue of development of regional specifics of culture and preservation of spatial identification is emphasized. The political speculation about the ethnic composition of the population of Ukraine, its geographical location on the map of the state, the danger of artificial conflicts of tolerant ethnic communities, including the geographical factor, which is fueled by political parties are taken into account.

Keywords: Ukrainians; geographical location; ethnic geography; territories of Ukraine; civil society; integration; identity; national minorities; ethnic groups.

Актуальність теми дослідження

Українці, як і багато інших народів світу, в ході історичного розвитку вбирали в себе культурні впливи інших народів, які з XVIII ст. особливо інтенсивно заселяли Південь та Південний Схід

України. Неоднорідним в етнічному плані було і пограниччя України, де череззсмужжям, або ж окремими селами проживали представники сусідніх націй. Динаміка змін населення через війни та міграційні потоки з різних причин спростерігалась завжди, але з другої половини XX – на початку XXI ст. її темпи значно зросли. Особливо

© В.К. Борисенко, Т.Г. Рендюк, 2021

важливим нині є питання вивчення територіально-просторових ідентичностей населення України, тому актуальність вивчення географічного розміщення етнічних спільнот на території нашої держави набуває особливої ваги.

Стан вивчення питання, основні праці

Значним досягненням вітчизняної науки початку ХХІ ст. є, безумовно, видання «Національного атласу України» [1]. У ньому вперше, окрім загальної характеристики, історії, природних умов та природних ресурсів, значну увагу приділено національному складу населення України. Об'єктивно, на основі переписів населення у IV розділі «Населення та людський розвиток» подано етнічний склад населення України, охарактеризовано якісні і кількісні характеристики етнічних спільнот. Згідно останніх переписів, як зазначено в Атласі, переважну кількість населення складають українці 77,8 %. У атласі зазначається: «Близько 5 % населення України представлене західними слов'янами (поляки, чехи, словаки), фіноугорцями (угорці та естонці), тюркомовними (татари, кримські татари, азербайджанці та гагаузи) народами. До окремих етнічних спільнот належать в Україні євреї, вірмени та греки» [1]. Щодо найбільшої етнічної меншини нашої держави – росіян, то в цьому виданні достатньо повно розкрито історію їхньої появи на території України і демографічного зростання. «Національний атлас України» з його детальними картами розселення етнічних спільнот має важливе значення для подальшого вивчення культурного надбання. Це був перший атлас, що відповідав міжнародним стандартам виконання подібних творів і містив вагомий результат з проблематики природної та культурної спадщини населення України [2].

Значний внесок у розвиток етногеографії внесли відомі вчені-географи, зокрема Ф. Заставний [3], М. Дністрянський [4], Р. Лозинський [5] та інші. Вони у своїх працях обґрунтували важливі питання понятійно-термінологічного відображення сфери національних взаємин, порушили дискусійні питання визначення неоднозначності понять «етнос» і «нація», проаналізували етнічний склад населення України за переписами, починаючи з ХІХ ст.

Серед наукових праць, які висвітлюють широке коло питань з етнічної географії України у ХХ ст. безумовно слід назвати роботи, які належать провідному українському вченому-етнологу, географу, члену-кореспонденту НАН України В. Наул-

ко. У монографіях науковця подано детальну інформацію про історію розселення різних етносів на українських теренах. На основі аналізу даних переписів 1926–1989 рр. дослідник простежив історію заселення території України іншими етнічними групами при стабільній більшості українців. У цілій низці його праць детально розкрито етнічну характеристику населення України. Це зокрема монографії: «Етнічний склад населення Української РСР. Статистико-картографічне дослідження» [6], «Географія розміщення народів УРСР» [7], «Развитие межэтнических связей на Украине (историко-этнографический очерк)» [8] і численними статтями вченого в журналах «Народна творчість та етнографія», «Советская этнография», «Український історичний журнал», а також у «Географічній енциклопедії України» та в ін. Автор подає історичні відомості про появу різних етнічних спільнот, простежує динаміку чисельності і сучасне розселення етнічних груп в Україні, звертає увагу на соціально-етнічну структуру населення, вперше показує міжетнічні взаємини в галузі традиційної культури на прикладі вивчення народного житла, одягу, землеробської техніки, окремих звичаїв. Характеристиці української нації та етнічних груп, що проживають на території України, присвячена праця В. Наулка «Хто і відколи живе в Україні» [9]. Автор стверджує, що українці, як і інші етноси, неоднорідні. При цьому він, зокрема, вказує на те, що основний етнічний масив формування українського народу «загалом співпадає з територією його розселення і сучасними адміністративними кордонами» [9]. Дослідник надавав великого значення визнанню рідної мови і самосвідомості. Не обійшов автор увагою і такі питання як релігійна приналежність та асимілятивна політика правлячих кіл.

Новий період у розвитку вітчизняної етнічної географії розпочався з проголошенням в 1991 р. незалежної України, коли було значно поглиблено та розширено уявлення про предмет, об'єкт, зміст етнічної географії України, його місце в системі географічних наук, основні завдання. Так, на першому Всеукраїнському семінарі «Сучасні проблеми географії населення в Україні» (Луцьк, 1993) О.І. Шаблій у доповіді «Теоретичні і методологічні проблеми розвитку етногеографії України» вперше наголосив на тому, що «етнічна географія – це молода географічна дисципліна, яка має тісні контакти з демографічною статистикою, антропологією, етнологією, етнографією, історією, політологією та іншими дисциплінами» [10].

Певний інтерес викликає монографічне дослідження Т. Рендюка «Українці в Румунії та румуни в Україні: проблеми минулого та сучасне становище» [11]. У ньому автор детально проаналізував етнодемографічну ситуацію у конкретному регіоні на пограниччі України і Румунії. У монографії зокрема наголошено: «Зростання значимості ролі національних меншин у міждержавних відносинах стає очевидною реальністю...» [11]. На думку автора, варто бути дуже уважним до будь-яких міжетнічних протиріч, які часто підігруються політичними партіями і громадськими організаціями.

Питанню формування етнічної території українського народу та історії встановлення державних кордонів України присвячена праця В. Сергійчука «Етнічні межі і державний кордон України» [12]. На основі численних літературних та архівних джерел автор дає відповіді на багато питань, які виникають у ході сучасних політичних дискусій.

На особливу увагу серед предметних досліджень сучасних авторів заслуговує праця О.Г. Воронка «Підсумки загальних переписів населення 1959–2001 рр. як джерело вивчення регіональних етнічних процесів в Україні» [13].

Отже, актуалізованого дослідження з питань географічного розміщення етнічних спільнот в Україні у XXI ст., з врахуванням потужних міграційних процесів, спровокованих агресією та окупацією Росією Автономної Республіки Крим та розв'язанням Москвою гібридної війни проти України в окремих районах Донецької та Луганської областей дотепер немає. Саме цю прогалину пропонують заповнити автори цієї статті.

Мета дослідження - простежити сучасну географію етнічних меншин та груп в межах України, запропонувати критерії розмежування понять «етнічна меншина» і «етнічна група», а також вивчити чинники впливу традиційних культур основних етнічних спільнот, що нині проживають в Україні, на формування регіональної культурної специфіки."

Методи дослідження

Основні методи, що використовувались в цьому дослідженні, такі: аналізу і синтезу (в ході роботи з джерелами та літературою); типізації (при вивченні процесу виникнення і динаміки формування ідентичності населення); реконструкції (при вивченні минулого для встановлення послідовності етнічних процесів, явищ і подій, що

відбувалися в межах сучасної території України); синхронний (для проведення порівняльної характеристики становища етнічних українців в різних регіонах України); статистичний (при використанні різноманітних за характером та значенням кількісних показників); хронологічний (для дотримання викладу історичного матеріалу в послідовному порядку).

Виклад основного матеріалу

В основі культурних відмінностей лежать різні господарсько-культурні типи. Щодо України, то основним господарсько-культурним типом тут визнано розвинене землеробство зі скотарством на більшій її території. Проте у західних гірських і північних заболочених місцевостях, де орної землі обмаль, переважало розвинене скотарство із залишками різних форм збиральництва. Етнологи виділяють просторові або локальні відмінності у таких етнографічних зонах України як: Карпати, Полісся, Поділля, Середня Наддніпрянина, Слобожанщина, Південь України, а також менші локальні зони.

Тепер ми зіткнулися з політичною складовою просторової ідентичності, коли до природніх умов додаються певні характеристики традиційних культур етнічних спільнот, що проживають на території України.

У межах української етнічної території є етнічно змішані «острови» (анклави) – території компактного проживання албанців, білорусів, болгар, гагаузів, греків, молдован, поляків, румунів, словаків, угорців, ромів та етнічних груп інших народів. Для ситуації на початку XXI ст. характерним є те, що етнічний склад населення міст значно строкатіший, ніж сільської місцевості (особливо на півдні і сході країни). Поселення, де певна етнічна меншина становить чималий відсоток населення, поширені в сільській місцевості прикордонних районів Закарпатської, Чернівецької і Одеської областей та в низці районів Криму, а також східних областей. Чимало представників етнічних меншин, що є громадянами України, мешкають розпорошено на українській етнічній території.

Основою для вивчення питання географічного розміщення етнічних спільнот в Україні у XXI ст. є результати першого (і єдиного) Всеукраїнського перепису населення 2001 р. За його підсумками було встановлено, що в Україні на той час проживало чимало етнічних груп та поодиноких осіб іншої національності. Але об'єктивному

розкриттю міжетнічних процесів в Україні найбільше шкодить радянська політична міфологема «про 130 і більше народів в Україні». Водночас, добре відомо, що в європейських країнах меншин лише 2–3, або навіть жодної (приклад – Франція), а Україна тривалий час репрезентувала себе як особлива країна, де національних меншин понад 130. Зрозуміло, що мобільність населення за радянського періоду як добровільна, так і вимушена, робила етнічну карту України строкатішою. Справа в тому, що понад 80 етнічних одиниць серед тих «130 народів» становлять мігранти чисельністю від 1–3 осіб до сотні людей. Зокрема, представники такого північного народу як алеути склали 6 осіб, юкагири – 12, євреї середньоазійські – 13, ітельмени – 18, тофалари – 18, долгани – 26, енці – 1, нганасанин у 1989 р. був 1, а у 2001 р. їх стало 26 осіб [14]. Гадаємо, немає потреби перераховувати всі малочисельні етнічні групи мігрантів. Хоча українське законодавство гарантує всім рівні громадянські права, проте, на нашу думку, поодинокі мігранти не можуть претендувати на статус національних меншин.

Вирішення цієї проблеми ускладнюються ще й тим, що у науковій літературі немає загальновизнаного визначення поняття «національна меншина». Десятиліттями полемізуючи навколо цього поняття, вчені прийшли до слушної думки, що кожна країна має сама визначитися з критеріями виділення національних меншин, етнічних груп або поодиноких представників певного етносу.

До меншин прийнято відносити порівняно чисельні етнічні формування, яким притаманна компактність та давність проживання, самотність, усвідомлення своєї окремішності, збереження мови та культури свого етносу. В Україні до них можна віднести насамперед населення, яке мешкає у районах пограниччя і становить не більше 0,5 % від усього населення (за винятком росіян). Тож застосовуючи наведені критерії, в Україні можна виділити лише п'ять національних меншин, а саме: болгар (0,4 %), молдовани (0,5 %), росіяни (17,3 %), румуни (0,3 %) і угорці (0,3%) [15]. У науковому дискурсі нині є й інші погляди щодо кількості етнічних меншин, проте, на нашу думку, вони недостатньо обґрунтовані.

Водночас етнічна група – це частина певного етносу, що відірвалася від свого етнічного ядра внаслідок певних історичних обставин (депортації, переселення, воєн, зміни державних кордонів тощо) і зберігає свої етнокультурні особливості. Так, наприклад, українці в Росії, Канаді, США,

де вони складають доволі чисельну частину населення, визнаються етнічними групами, а не меншинами.

За умов непроведення впродовж 20 років чергового перепису населення, як найбільш достовірного джерела щодо етнічного складу України та його розміщення, слід скористатися окремими даними Інституту демографії і соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, Інституту соціології НАН України та результатами досліджень окремих вчених. Зокрема, можна стверджувати, що протягом останніх двох десятиліть збільшилось число мігрантів у містах, насамперед великих. Як наслідок міграційного відтоку населення до сусідніх держав, чисельно зменшилися окремі етнічні спільноти (угорці, румуни, росіяни). Водночас під впливом певних соціально-політичних обставин значно збільшилось число азербайджанців та вірмен. Вони проживають переважно у великих містах, таких як Київ, Харків, Дніпро та ін. Впродовж останніх десятиліть також значно збільшилась кількість нетрадиційних мігрантів, особливо у великих містах. Їхній статус невизначений, вони не належать до національних меншин, але вони живуть серед нас, часом створюють свої громади, культурно-освітні товариства, одружуються і стають громадянами України.

З історико-географічної точки зору підвищений інтерес представляє процес тривалого заселення та етнічної «кристалізації» населення в Закарпатській області України. Наукою доведено незаперечний факт, що початок формування українського етносу на території теперішньої Закарпатської області та Східної Словаччини припадає на VI–VII ст. Загальновідома і самоназва тутешніх східнослов'янських племен – «руські», «руси». У XI ст. угорці, що належать до угорської підгрупи фінно-угорської групи уральської мовної сім'ї, подолавши Верецький перевал, оселилися на Середньодунайській низовині, де проживають і нині. На початку XIII ст. угорці поступово почали витіснити українське населення і займати південно-західні райони сучасної Закарпатської області. Під натиском Османської імперії у XV–XVI ст. угорці почали ще активніше переселятися на територію сучасного Закарпаття. Їхня міграція на схід ще більше посилилась у 1686–1918 рр. – під час існування Австрійської, а згодом – Австро-Угорської імперії [16]. На сьогоднішній день угорці компактно проживають на прикордонних з Угорщиною територіях, де угор-

ська мова є домінантною. Саме на мешканців цих територій роблять ставку окремі політичні сили сусідньої держави, піднімаючи питання про культурну автономію краю.

За переписом 2001 р. угорців в Україні налічувалось 156,5 тис. осіб, з числа яких 95,4 % назвали рідною мовою угорську [15]. У Закарпатській області діє понад 50 шкіл з угорською мовою навчання. Можна стверджувати, що угорці найкраще зберегли свою самобутність, незважаючи на війни, політику русифікації тощо. Загалом етнологічні дослідження засвідчують толерантність у взаєминах між різними мешканцями Закарпатської області, аби лише заангажовані політики не використовували ці взаємини у своїх меркантильних цілях та передвиборчих агітаціях, насамперед шляхом паспортизації етнічних угорців. Так, Берегівська територіальна громада налічує 57,4 тис. угорських громадян, тобто власників угорських паспортів, Вилоцька – 14,5 тис., Пийтерфолівська – 11,2 тис., Неветленфолівська – 8,1 тис., Великодобронська – 9,5 тис., а Чопська – 17,9 тис. громадян Угорщини. Загальна кількість осіб, які, у порушення Конституції та законодавства України про громадянство, отримали паспорти Угорщини у Закарпатській області, налічує понад 125 тис. осіб [17]. Цілком очевидно, що значне число з них вже мігрували до Угорщини, Італії, Німеччини, а чисельність угорців на Закарпатті вже давно не відповідає даним перепису 2001 р.

Іншим регіоном України, де впродовж століть активно розселилися та імплементувалися в українські реалії інші етноси – це південно-західна частина нашої держави. Так, у XVIII ст. відбулося декілька хвиль переселення болгар на територію України. Спочатку це були переважно військові поселення, які входили до складу козацького війська, але масове переселення болгар відбулося наприкінці XVIII – на початку XIX ст., у зв'язку з утисками болгар з боку турецьких завойовників. Разом із албанцями та гагаузами вони заснували чимало поселень на території Північного Причорномор'я, Таврії, Північного Криму та Приазов'я. Ці спільноти досі спілкуються численними діалектами болгарської мови та зберігають власну культуру. Саме неодноразові хвилі переселення стали причиною формування строкатої культури українських болгар, що збереглася дотепер. Нині болгарі найкомпактніше проживають в Одеській та Запорізькій областях. На ці дві області припадає 87 % українських болгар [15], але їхні

поселення трапляються також і в інших південних областях України. Більшість болгар мешкає у сільській місцевості, але останнім часом їхня частка збільшилася у Одесі, Миколаєві, Херсоні тощо. У південно-західній частині Одеської області компактно проживає 74 % усіх болгар України [15]. Їхній культурний центр – м. Болград, засноване болгарськими переселенцями у 1821 р. Відносна більшість болгар проживає в Тарутинському, Арцизькому районах Одеської області. Ця південна група болгарського населення значно відрізняється від надазовських болгар тим, що вони значно краще зберегли свої національні особливості у мові, матеріальній та духовній культурі. Болгари ж Запорізької області переважно зросійщені і лише 4–5% з них володіють рідною мовою. Це пояснюється тим, що впродовж другої половини ХХ ст. вони порівняно частіше брали змішані шлюби з українцями та росіянами, внаслідок чого відбувалася природня асиміляція зазначеної етнічної спільноти.

Разом із болгарями, албанцями та гагаузами на південному заході України є помітні вкраплення молдовських, переважно сільських поселень. За останнім переписом населення, молдован в Україні нараховується 258,6 тис. осіб. «Вони переважно мешкають на території сучасних східних районів Чернівецької та Одеської областей, менш компактно – у Кіровоградській і Миколаївській областях, близько 3000 осіб у Вінницькій області та понад 7000 у Донецькій, 700 осіб на Чернігівщині, здебільшого у містах» [18]. Дослідники етногенезу слушно вважають, що спільні елементи в культурі українців та молдован зумовлені тим, що на пограниччі зустрілися дві цивілізації – східнороманська і слов'янська. Довготривале сусідство та спільна православна віра сприяли взаємним впливам в традиційній культурі обидвох народів. Тут фіксується найбільше змішаних шлюбів між українцями та молдованами, подібні елементи в одязі, вишивці, килимарстві, народній кулінарії. Тому ступінь толерантності між двома народами доволі високий.

Дещо інша ситуація склалась з румунами – близькоспорідненою з молдованами етнічною спільнотою. Згідно перепису, румунів в Україні проживає близько 151 тис. осіб. Та, зважаючи на активне отримання румунських паспортів як румунами, так і українцями Буковини, натепер кількість румунського населення, напевне, є іншою [19]. Компактно румуни проживають у південно-західній частині Чернівецької області.

Чисельно вони переважають в існуючих до нещодавно проведеної адміністративної реформи Герцаївському (94%) і Глибоцькому (67%) районах. Румунські села є також у Тячівському та Рахівському районах Закарпатської області [11]. Румунська мова є шостою за поширеністю в Україні, що за зазначеним переписом налічувала 142,7 тис. носіїв (0,3% від населення України).

Проте політизація проблематики історичної пам'яті, ареалу розселення та сучасного становища румунів на Буковині та Закарпатті часами негативно впливає на добросусідські відносини між Румунією та Україною. Одним з проявів такої політизації є прагнення деяких румунських істориків та лідерів окремих політичних партій відродити «Велику Румунію» міжвоєнного періоду, до складу якої тимчасово входила територія нинішньої Чернівецької та, частково, Закарпатської й Одеської областей [20].

Найбільша етнічна меншина в Україні – це росіяни. Історія їхнього переселення в Україну тривала кілька століть з різною інтенсивністю. Це була як цілеспрямована урядова колонізація, так і стихійне переселення втікачів від релігійних та соціальних переслідувань. Найкомпактніші поселення росіян знаходяться у смузі російсько-українського пограниччя. Йдеться про Чернігівську, Сумську, Харківську, Луганську та Донецьку області. Спочатку це були переважно військові поселення, які з'явилися ще у другій половині XVII ст. У наступному столітті розпочалась активна колонізація і русифікація України. Після знищення Запорізької Січі (1775 р.) та активного винагородження російських чиновників українськими землями, росіяни почали селитися на півдні України. Росіяни-старообрядці, уникаючи гонінь на батьківщині, оселилися на території теперішніх Чернівецької, Вінницької, Херсонської і Запорозької областях. Але найбільший приплив росіян в Україну відбувся після Другої світової війни. Майже половина росіян, за даними перепису 1989 р., народилася за межами України. Росіяни – найурбанізованіша група населення України [14: с. 143]. Проте на сьогодні точна кількість росіян в Україні невідома, але соціологічні дослідження свідчать про помітне зменшення їхньої чисельності. Це відбулося, з одного боку, завдяки активним міграційним процесам, а з іншого – завдяки поверненню до своїх культурних коренів зросійщених українців.

Окрім вищеперелічених п'яти основних, найчисленніших етнічних спільнот, в Україні досить

давно проживають й інші іноетнічні громади, динаміка міграцій яких доволі висока. До них можна віднести поляків, євреїв, вірмен, азербайджанців, білорусів та греків. Нині серед них лише греки, що належать до двох різних етнотовних груп, компактно проживають в Приазов'ї. Інші ж названі спільноти переважно мешкають у великих містах – Києві, Харкові, Дніпрі та ін. Відомо, що колись чисельна громада євреїв (до 10% населення України) зменшилася до лише 0,2 % від населення України. Це сталося насамперед з причин активної міграції єврейського населення до Ізраїлю, США та країн Західної Європи. З України виїхало чимало й етнічних поляків, проте за останні десятиріччя прибуло багато вірмен. Ця етнічна група, за експертними оцінками, нараховує нині понад 600 тис. осіб. Вірмени мають свої культурні товариства в Дніпрі, Маріуполі, Харкові, Києві тощо.

У Херсонській області компактно, кількома селами, проживають турки-месхетинці, які вимушені були покинути обжиті місця через конфлікти та етнічні чистки в Центральній Азії наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр. Вони також зберігають свою національну ідентичність і підтримують добросусідські відносини з українським населенням. Українці ж проявили гостинність і підтримку новоприбулим, свого часу допомагали одягом, житлом, харчами тощо.

Свої культурно-освітні товариства створили в Україні невеличкі етнічні спільноти, які проживають розпорошено в містах. Останнім часом постала нова проблема адаптації нетрадиційних мігрантів з країн Близького Сходу, Азії та Африки. Свого часу вченими-соціологами було здійснено масштабне опитування серед киян з метою з'ясування низки важливих аспектів, зокрема: ставлення до нетрадиційних іммігрантів, проблем їхньої освіти, працевлаштування, толерантності до змішаних шлюбів тощо [21].

Водночас вчені звертають увагу на певне напруження між різними етнічними спільнотами і причину його вбачають у конфліктогенних наслідках радянської національної політики в Україні. Відомо, що починаючи з 1950 рр. задля виконання завдання зі зміцнення радянської влади, у Західній Україні, Криму, Приазов'ї та на Одещині на основі рекомендацій нарад та конференцій з навчальних матеріалів вилучалися питання регіональних і національних особливостей, упроваджувалися заідеологізовані уніфіковані підручники [22].

Верховна Рада України ухвалила низку важливих юридичних документів, які передбачають захист прав етнічних спільнот. Першим юридичним актом, де зафіксовано рівні права всіх етнічних груп, які населяють Україну, стала «Декларація про державний суверенітет України». У ній проголошено, що «держава забезпечує рівність перед законом усіх громадян незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної належності, статі, освіти, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, роду та характеру занять, місця проживання та інших обставин» [23]. У листопаді 1991 р. Верховна Рада України прийняла «Декларацію прав національностей України», у якій сформульовано принципи державної національної політики [24]. Наша держава гарантує усім національним групам, громадянам, які проживають на її території, рівні політичні, соціальні, економічні й культурні права, що закріплено у Конституції України.

Висновки

Локальні просторові ідентичності найяскравіше збереглися і проявляються на південно-західному пограниччі етнічної території українців, де мешкають такі спільноти як болгари, румуни, молдовани, угорці, частково поляки.

Встановлено, що вплив традиційних культур цих спільнот на регіональну специфіку в Україні зумовлений такими чинниками: близькістю до кордонів України «материнських» держав;

відносно тісним спілкуванням з родичами, що проживають у місцях походження етнічних груп; повільністю міжетнічних інтеграційних процесів, що має, на нашу думку, політичні першопричини. Проте довголітнє проживання в умовах іноетнічного оточення не могло не позначитися на взаємовпливах всіх контактуючих спільнот. В окремих районах спостерігається розмитість національної свідомості, що, зокрема, підтверджується, наприклад, такими самооцінками: «ми – українці, бо поляки живуть у Польщі, але ми – католики»; «ми – українські болгари», «ми – українці кримськотатарського походження» тощо.

Специфічні асимілятивні процеси, в умовах панівного становища росіян, відбувалися в радянський період на південному сході України та на українсько-російському пограниччі. Як результат, нині Україна зіткнулася з руйнівними наслідками спекуляцій на ґрунті політичної складової просторової ідентичності. Відкинувши політичну міфологему щодо проживання в Україні «понад 130 народів», що є, на нашу думку, не більше, ніж політичним міфом, необхідно, нарешті, провести перепис населення України, а також об'єктивно проаналізувати зміни регіональної ідентичності із залученням новітніх методів глибинного інтерв'ю, безпосереднього спостереження, вивчення культури повсякдення, ступеня збереженості культурної спадщини усіх етнічних спільнот та сучасних міжетнічних інтеграційних процесів в українському громадянському суспільстві.

References [Література]

1. *National Atlas of Ukraine* (2007) Editor-in-Chief L.G. Rudenko. Kyiv, 435 p. [In Ukrainian]. [Національний атлас України / Голов. ред. Л.Г. Руденко. Київ, 2007. 435 с.]
2. Rudenko L.G., Bochkovskaya A.I., Polivach K.A., Chabanyuk, V.S., Santalova S.O., Podvoyska V.I., Leiberyuk O.M., Vyshnya M.M., Kirilyuk M.O. (2020). The population of Ukraine and its natural and cultural heritage in the atlas information system. *Ukrainian geographical journal*, 4, 57–70. [In Ukrainian]. [Руденко Л.Г., Бочковська А.І., Поливач К.А., Чабанюк В.С., Санталова С.О., Подвойська В.І., Лейберюк О.М., Вишня М.М., Кирилук М.О. Населення України та його природна і культурна спадщина в атласній інформаційній системі // Укр. геогр. журн. 2020. № 4. С. 57–70.]
3. Zastavnyi F.D. (2011). *Ukraine: nature, population, economy*. Monograph. Lviv, 504 p. [In Ukrainian]. [Заставний Ф.Д. Україна: природа, населення, економіка. Монографія. Львів, 2011. 504 с.]
4. Dnistrianskyi M.S. (2008). *Ethnogeography of Ukraine*. Lviv, 230 p. [In Ukrainian]. [Дністрянський М.С. Етногеографія України. Львів, 2008. 230 с.]
5. Lozynskyi R. (2008). *The language situation in Ukraine (socio-geographical view)*. Lviv, 503 p. [In Ukrainian]. [Лозинський Р. Мовна ситуація в Україні (суспільно-географічний погляд). Львів, 2008. 503 с.]
6. Naulko V.I. (1965). *Ethnic composition of the population of the Ukrainian SSR*. Kyiv, p. 56–68. [In Ukrainian]. [Наулко В.І. Етнічний склад населення Української РСР. Київ, 1965. С. 56–68.]
7. Naulko V.I. (1968). *Geographical location of the peoples of the Ukrainian SSR*. Map. [In Russian]. [Наулко В. І. Географія розміщення народів Української РСР. 1968, Карта.]
8. Naulko V.I. (1975). *Development of interethnic relations in Ukraine. (historical and ethnographic essay)*. Kyiv, 276 p. [In Russian].

- [Наулко В.И. Развитие межэтнических связей на Украине. (Историко-этнографический очерк). 1975, Киев. 276 с.]
9. Naulko V.I. (1998). *Who lives in Ukraine and since when*. Kyiv, p 5. [In Ukrainian].
[Наулко В.И. Хто і відколи живе в Україні. 1998. Київ. С. 5.]
 10. Shablii O.I. (1993). Theoretical and methodological problems of ethnogeography of Ukraine development // *Modern problems of population geography in Ukraine. Abstracts of the First All-Ukrainian Seminar on Population Geography*. Lutsk, 190–200. [In Ukrainian].
[Шаблій О.І. Теоретичні і методологічні проблеми розвитку етногеографії України // Сучасні проблеми географії населення в Україні. Тези доповідей I Всеукраїнського семінару з географії населення. Луцьк, 1993. С.190–200.]
 11. Rendyuk T.G. (2011). *Ukrainians in Romania and Romanians in Ukraine: Problems of the Past and Present*. Kyiv, 293 p. [In Ukrainian].
[Рендюк Т.Г. Українці в Румунії та румуни в Україні: проблеми минулого та сучасне становище. Київ, 2011. 293 с.]
 12. Sergiyuchuk V.I. (1996). *Ethnic borders and state border of Ukraine*. Ternopil, 184 p. [In Ukrainian].
[Сергійчук В.І. Етнічні межі і державний кордон України. 1996. Тернопіль. 184 с.]
 13. Voronko O.G. (2009). Results of general censuses of 1959-2001 as a source of studying regional ethnic processes in Ukraine. *Scientific notes. Collection of works of young scientists and graduate students*. Vol. 19 (2). Kyiv, 250–263. [In Ukrainian].
[Воронко О.Г. Підсумки загальних переписів населення 1959-2001 рр. як джерело вивчення регіональних етнічних процесів в Україні // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. Т. 19 (2). Київ, 2009. С. 250–263.]
 14. Yevtukh V.B., Troshchinsky V.P. et al. (2004). *Ethnonational structure of Ukrainian society*. Directory. Kyiv, 342 p. [In Ukrainian].
[Євтух В.Б., Трошинський В.П. та ін. Етнонаціональна структура українського суспільства. Довідник. Київ, 2004. 342 с.]
 15. *National minorities in Ukraine. Information and bibliographic index* (2003). Kyiv, p 12–13. [In Ukrainian].
[Національні меншини в Україні. Інформаційно-бібліографічний покажчик. Київ, 2003. С. 12–13.]
 16. Borysenko V.K. (2018). Ethnographic features of the culture of Ukrainians and Hungarians in Transcarpathia. *Strategic priorities, 1*, 14. [In Ukrainian].
[Борисенко В.К. Етнографічні особливості культури українців та угорців Закарпаття // Стратегічні пріоритети. 2018. № 1. С. 14.]
 17. *The ideal of Greater Hungary as a dangerous factor in destabilizing the situation in Central and Eastern Europe*. (2019). Kyiv, 26 p. [In Ukrainian].
[Ідеал Великої Угорщини – небезпечний чинник для дестабілізації ситуації в регіоні Центральної та Східної Європи. Київ, 2019. С. 26.]
 18. Borysenko V.K. (2019). Dynamics of development of national minorities and ethnic groups in Ukraine at the beginning of the XXI century. *Folk art and ethnology, 6*, 35. [In Ukrainian].
[Борисенко В.К. Динаміка розвитку національних меншин та етнічних груп в Україні на початку XXI століття // Народна творчість та етнологія, 2019, № 6. С. 35.]
 19. *Romanian and Moldovan national minorities in Ukraine: status, trends and opportunities for cooperation*. Collection of scientific and expert materials. (2019). Kyiv, 106 p. [In Ukrainian].
[Румунська та молдавська національні меншини в Україні: стан, тенденції та можливості співпраці. Збірник науково-експертних матеріалів. Київ, 2019. С. 106.]
 20. *The revival of «Greater Romania» – is it a phantom ideal or a danger of destabilizing the situation in the region*. (2018). Kyiv, 44 p. [In Ukrainian].
[Відродження «Великої Румунії» – примарний ідеал або небезпека дестабілізації ситуації в регіоні. Київ, 2018. 44 с.]
 21. Braichevska O., Volosyuk G., Malinovska O., Pylynsky J., Popson N., Ruble B. (2003). *«Unconventional» immigrants in Kyiv*. Kyiv, 16. [In Ukrainian].
[Брайчевська О., Волосюк Г., Малиновська О., Пилинський Я., Попсон Н., Рубл Б. «Нетрадиційні» іммігранти у Києві. Київ, 2003. С. 16.]
 22. Kotyhorenko V. (2004). *Ethnic contradictions and conflicts in modern Ukraine: political science concept*. Kyiv, 156 p. [In Ukrainian].
[Котигоренко В. Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні: політологічний концепт. Київ, 2004. С. 156.]
 23. *Declaration of State Sovereignty of Ukraine*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=55-12> [In Ukrainian].
[Декларація про державний суверенітет України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=55-12>]
 24. *Declaration of the Rights of Nationalities of Ukraine 1991* // Encyclopedia of Modern Ukraine: electronic version. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=21342 [In Ukrainian].
[Декларація прав національностей України 1991 // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=21342]

Стаття надійшла до редакції 3.04.2021